

چگونه کودکان و نوجوانانی اخلاقی تربیت کنیم؟

والدین غالباً در زمینه تربیت اخلاقی فرزندان خود اهدافی دارند. آنان می‌خواهند فرزندان‌شان را چنان تربیت کنند که صفات مطلوب و ستودنی داشته باشند و شخصیت‌شان با قطب‌نمایی اخلاقی و قوی عجین شده باشد؛ به گونه‌ای که حتی در شرایط و موقعیت‌های دشوار بتوانند اخلاقی رفتار کنند. علاوه بر خانواده، نهادهای دیگری همچون آموزش و پرورش نیز به دنبال نهادینه کردن صفات اخلاقی در کودکان هستند. هدف از این نوشتار، ارائه راهکارهای عملی مبتنی بر نتایج پژوهش‌ها برای آموزش منش‌های اخلاقی به کودکان است.

پادکست تربیت اخلاقی

محسن آربزی

دانشجوی دکتری روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه شیراز

۱. توجه به نقش محله و محیط زندگی:

محیطی که کودکان در آن پرورش می‌یابند، از طریق الگوهایی که ارائه می‌دهند، در شیوه رفتار و اندیشیدن آنان نقش بسزایی دارد. همچنین، محله‌ها از طریق ایجاد فرصت مشارکت و تعامل افراد با جامعه و دیگران، زمینه‌ساز اخلاقی یا غیر اخلاقی رفتار کردن کودکان هستند. لذا توجه به محیط زندگی و برجسته کردن الگوهایی که از صفاتی همچون مسئولیت‌پذیری، صداقت و شجاعت برخوردارند، می‌تواند در تربیت اخلاقی کودکان نقشی اساسی داشته باشد (آلتوف و برکویتز، ۲۰۰۶).

۲. ایجاد دل‌بستگی و رابطه ایمن بین والدین و فرزندان:

کیفیت دل‌بستگی والدین - کودک در تربیت اخلاقی نقش مهمی دارد، چرا که برقراری رابطه‌ای قوی و همراه با محبت کودک را پذیرای تأثیرات والدین می‌کند. در دل‌بستگی ایمن، کودک انتظارات، معیارها، هنجارها و ارزش‌های والدین را می‌پذیرد و «موافقتی همراه با تعهد» نسبت به ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی والدین در او شکل می‌گیرد که به نوبه خود فراهم‌کننده انگیزه درونی‌سازی اخلاقی و شکل‌گیری وجدان می‌شود.

۳. تسهیل بحث‌های گروهی در مورد موضوعات اخلاقی:

یک راه برای کمک به اخلاقی رفتار کردن کودکان، کمک به رشد استدلال‌های اخلاقی آن‌هاست. افرادی که از سطح بالاتری از استدلال اخلاقی برخوردارند، احتمال بیشتری دارد که اخلاقی رفتار کنند. فراهم کردن امکان بحث گروهی در مورد داستان‌هایی که در آن‌ها دوراهی‌های اخلاقی مطرح می‌شوند، کمک می‌کند کودکان استدلال‌های اخلاقی یکدیگر را بشنوند و بدین ترتیب از استدلال‌های سطح بالاتر الگو بگیرند (پاور، هیگینز و کلبرگ، ۱۹۸۹).

۴. ادارهٔ اشتراکی محیط کلاس و مدرسه:

سهیم کردن دانش‌آموزان در تعیین قواعد و قوانین اخلاقی حاکم بر کلاس و مدرسه می‌تواند در افزایش انگیزهٔ آن‌ها برای رفتار اخلاقی و تلاش برای حفظ قواعد کارساز باشد. وقتی آن‌ها دریابند نظرات خودشان در تعیین قواعد نقش داشته است، در حفظ آن‌ها تلاش بیشتری می‌کنند (آلتوف، ۲۰۰۳).

۵. لحاظ کردن تربیت اخلاقی در برنامهٔ درسی پنهان:

علاوه بر استفاده از راهبردهای مستقیم، بهره‌گرفتن از شیوه‌های غیرمستقیم نیز می‌تواند در پرورش صفات اخلاقی در کودکان نقش مؤثری داشته باشد. در این راستا لازم است فرهنگ حاکم بر کلاس درس و محیط مدرسه به گونه‌ای باشد که دانش و نگرش‌های مؤثر در مورد خصوصیات اخلاقی را انتقال دهد (نارواتز و لاپسلی، ۲۰۰۶).

۶. پرورش رابطهٔ مؤثر معلم-شاگرد:

کیفیت رابطهٔ معلم-شاگرد علاوه بر نتایج تحصیلی، بر اهداف اجتماعی نیز تأثیر می‌گذارد. علاوه بر آن، انتظار بالای معلم از دانش‌آموزانش، سبب می‌شود دانش‌آموزان علاوه بر کسب نمرات بهتر، به تعهد نسبت به تسلط بر یادگیری، رعایت قوانین کلاس و عمل مسئولانه نسبت به یادگیری نیز برسند (هامری و بیاننا، ۲۰۰۱؛ وننزل، ۲۰۰۲). در کلاس‌هایی که معلم حمایتگر است، یعنی رفتار محترمانه را الگوسازی می‌کند و نسبت به دانش‌آموزان رفتار گرم، پذیرنده و حمایتگر دارد، زمینهٔ رشد منش‌های اخلاقی بیشتر است (سولمون، واتسون و باتیچ، ۲۰۰۲). معلمانی که به دانش‌آموزان نگرش مثبت دارند، پیشرفت بیشتر دانش‌آموزان و رفتارهای اخلاقی را سبب می‌شوند (هابرمن، ۱۹۹۶). علاوه بر رابطهٔ معلم-شاگردی، مطلوب بودن جو مدرسه نیز در شکل‌گیری منش اخلاقی تأثیر بسیار دارد. پژوهش‌ها نشان داده‌اند، احساس مطلوب نسبت به کلاس و مدرسه با نگرانی برای دیگران، مهارت‌های حل تعارض، رفتار نوع‌دوستانه، انگیزهٔ اجتماعی و اعتماد و احترام به دیگران رابطهٔ مثبت دارد (باتیستیچ، سلیمان، واتسون و اسکپس، ۱۹۹۷؛ اسکپس، باتیستیچ و سلیمان، ۱۹۹۷).

۷. پرورش مهارت‌های اجتماعی-هیجانی:

برخورداری از مهارت‌هایی اجتماعی همچون برقراری ارتباط، حل تعارض و همکاری با دیگران، و تنظیم هیجانات، در پیشگیری از رفتارهای مشکل‌آفرین (ویلسون، گوتفردسون و ناجاکا، ۲۰۰۱) و خشونت (گرینبرگ و گوشه، ۱۹۹۸) نقشی اساسی دارد. لذا آموزش مهارت‌های مورد نیاز زندگی می‌تواند در شکل‌گیری رفتارهای اخلاقی مثبت در کودکان نقش داشته باشد.

شیوه‌های بسیار دیگری نیز وجود دارند که می‌توانند در پرورش منش‌های اخلاقی نقش داشته باشند. در اینجا تلاش شد مهم‌ترین آن‌ها ذکر شود. آنچه مهم است، به‌کارگیری این راهبردها و جست‌وجو برای افزایش دانش نسبت به شیوه‌هایی است که می‌تواند در جهت تربیت اخلاقی کارساز باشد.